Originalni naučni rad
UDK:316.356.2:343.3/.7-053.3/.6
DOI:10.7251/ZND2601013C

OD NASILJA NAD DECOM DO KRIMINALITETA MALOLETNIKA: PUTEVI RAZVOJA, EMPIRIJSKI UVIDI I IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU I RANU INTERVENCIJU

***Prof. dr Sanja Ćopić*[1]**
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

***Apstrakt**: Nasilje nad decom, koje uključuje psihičko, fizičko i seksualno zlostavljanje, zanemarivanje i eksploataciju dece, predstavlja ozbiljan vid kršenja prava dece i javnozdravstveni problem. Ono ostavlja brojne posledice po psihički, fizički i socijalni razvoj deteta. Nasilje nad decom je značajan faktor rizika za kriminalno ponašanje maloletnika, ali i kasnije, za kriminalno ponašanje u odraslom dobu. Empirijski nalazi nedvosmisleno pokazuju da su deca koja su izložena nasilju u značajno većem riziku od one koja nisu imala nasilno iskustvo od uključivanja u kriminalna ponašanja. Ovaj rizik se povećava ako se nasilje koje počinje u detinjstvu nastavlja i u adolescenciji ili, pak, kada nasilje počinje tek u periodu adolescencije. Ipak, većina dece koja su izložena nasilnoj viktimizaciju u detinjstvu neće vršiti kriminalna ponašanja. Polazeći od toga, u radu se analizira povezanost između (direktne i indirektne) nasilne viktimizacije dece u porodičnom kontekstu i njihovog kriminalnog ponašanja u periodu maloletstva. Odnos nasilja nad decom i kriminalnog ponašanja maloletnike nije linearan, već je posredovan nizom drugih individualnih, mikro-socijalnih i situacionih faktora. Upravo razumevanje tog različitog uticaja nasilja nad decom na kriminalno ponašanje maloletnika je ključno za razvijanje strategija rane intervencije i preusmeravanje politika i prakse odgovora na kriminalitet maloletnika ka odgovorima koji su bazirani na principima pozitivnog razvoja mladih, restorativne pravde, pozitivne kriminologije i pozitivne viktimologije. Polazeći od postavki nekoliko integrativnih razvojih teorijskih modela koji nastoje da objasne kriminalitet maloletnika, rad analizira različite puteve koji vode od rane nasilne viktimizacije do kriminalnog ponašanja maloletnika, ilustrujući to nalazima istraživanja, kao i implikacije za razvijanje programa prevencije i reakcije na kriminalitet maloletnika.*

***Ključne reči:** nasilje nad decom, maloletnički kriminalitet, faktori rizika, istraživanja, prevencija, rana intervencija*

Uvod

Poslednjih decenija sve više raste interesovanje naučne, stručne i opšte javnosti za pitanja koja se tiču dece kao žrtava, pre svega žrtava nasilja, i to u porodičnom kontekstu u kome su najugroženija, s jedne, i devijantnog, delinkventnog i kriminalnog ponašanja dece i maloletnika, sa druge strane. Ovo potonje posebno dospeva u žižu javnosti nakon pojedinačnih, naročito brutalnih ponašanja dece i maloletnika, poput, na primer, masovnog ubistva koje se dogodilo u osnovnoj školi u Beogradu početkom maja 2023. godine kada je trinaestogodišnji dečak, učenik škole, ubio devetoro dece i jednu odraslu osobu, a još šestoro njih teže ili lakše ranio. Ali, i nevezano od toga, i lokalno i globalno posmatrano (videti, na primer, Xuan et al., 2025), sve je prisutnije uverenje u opštoj populaciji da je kriminalitet maloletnika u stalnom porastu i da su posledice kriminalnog ponašanja maloletnika sve

[1] sanja.copic011@gmail.com

teže. To samo donekle potvrđuju zvanični statistički podaci, na primer, u Srbiji (Ćopić, 2023), ali se ipak uočava određeno preterivanje kroz preuveličavanje udela nasilničkog kriminaliteta maloletnika i njihove brutalnosti. Tome doprinose mediji (Nikolić-Ristanović, 2014), stvarajući moralnu paniku (Nikolić-Ristanović, 2014; Scardaccione, 2013), što rezultira zahtevima za jačanjem represije u odgovoru na kriminalna ponašanja maloletnika, ali i dece koja nisu krivično odgovorna, što je, pak, u skladu sa savremenim kaznenim populizmom (Soković, 2012) i modelom kontrole kriminaliteta (Soković, 2011). Primera radi, u Srbiji je 2023. godine Centar za nestalu i zlostavljanu decu sproveo istraživanje stavova javnosti prema maloletnim učiniocima krivičnih dela (Centra za nestalu i zlostavljanu decu, 2024). Istraživanje je realizovano na uzorku od više od 4600 ispitanika iz 17 okruga u Srbiji kako bi se ispitali stavovi opšte javnosti o maloletnim učiniocima krivičnih dela i spuštanju starosne granice krivične odgovornosti maloletnika. Podaci do kojih se došlo su pokazali da nešto više od 90% ispitanika doživljava maloletnički kriminalitet kao veliki društveni problem, posebno gledano iz ugla lične bezbednosti. Većina ispitanika smatra da treba spustiti starosnu granicu krivične odgovornosti maloletnika sa 14 na 12 godina, više od 83% ispitanika se slaže sa stavom da bi maloletnicima koji su učinili krivično delo trebalo suditi kao odraslima, a čak 30% njih misli da ih treba u potpunosti izopštiti iz društva. Sa druge strane, što deluje prilično poražavajuće, podaci su pokazali da veći deo ispitanika nema poverenje u mere prevencije i zaštite.

Međutim, društveni odgovori na kriminalitet maloletnika moraju da budu utemeljeni na empirijskim dokazima, koji, između ostalog, upućuju na to da je nasilna viktimizacija dece, posebno u porodičnom okruženju, jedan od značajnih faktora rizika za kriminalno ponašanje maloletnika, koje može da se nastavi i u odraslom dobu. Nasilje nad decom je jedno od negativnih iskustava u detinjstvu (eng. *adverse childhood expericeses*), koje utiče na bio-psiho-socijalni razvoj deteta i može da bude put u njegovo devijantno, delinkventno i kriminalno ponašanje (Bogetić i Jugović, 2024), što je potvrđeno u brojim prospektivnim i retrospektivnim studijama (Braga et al., 2017; Doelman et. al, 2023; Laajasalo et al., 2025). Empirijski nalazi, kako ću pokazati u ovom radu, nedvosmisleno pokazuju da su deca koja su izložena nasilju u značajno većem riziku od one koja nisu imala nasilno iskustvo od uključivanja u kriminalna ponašanja. I upravo tu može da se napravi veza između dva kraja jednog kontinuuma koji je u fokusu ovogodišnjeg skupa: deca u riziku (ili deca kao žrtve), s jedne, i deca u sukobu sa zakonom (ili deca, odnosno maloletnici koji ispoljavaju devijantna, delinkventna i kriminalnih ponašanja, koja su u fokusu daljeg razmatranja u radu), sa druge strane. Između ta dva pola postoji čitav niz faktora rizika i protektivnih faktora, koji u sadejstvu mogu da objasne na koji način i u kojim momentima (tranzicionim tačkama) životnog toka deteta, odnosno mlade osobe, jedna pojava utiče na drugu (Stewart et al., 2008).

Polazeći od toga, u radu se analizira povezanost između (direktne i indirektne) nasilne viktimizacije dece u porodičnom kontekstu i njihovog kriminalnog ponašanja u periodu maloletstva, koja je poslednjih decenija sve više u fokusu razvojne i kriminologije životnog toka (Buljubašić, 2021). Razumevanje različitog uticaja nasilja nad decom na kriminalno ponašanje maloletnika, odnosno utvrđivanje faktora povezanih sa nasiljem nad decom koji mogu da utiču na kriminalno ponašanje maloletnika je ključno za razvijanje strategija ranog prepoznavanja rizika, rane intervencije i preusmeravanje politika i prakse odgovora na kriminalitet maloletnika ka odgovorima koji su bazirani na principima pozitivnog razvoja mladih, restorativne pravde, pozitivne kriminologije i viktimologije. Na taj način bi odgovori bili usmereniji na otklanjanje uzorka, a ne na puko delovanje na posledicu nasilja nad decom u formi kriminalnog ponašanja. Polazeći od postavki nekoliko integrativnih razvojnih teorijskih modela koji nastoje da objasne kriminalitet maloletnika, rad analizira različite puteve koji vode od rane nasilne viktimizacije do kriminalnog ponašanja maloletnika, ilustrujući to nalazima istraživanja, kao i kakve to implikacije ima za razvijanje programa prevencije i reakcije na kriminalitet maloletnika.

Deca žrtve nasilja

Prema članu 19 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta[2], nasilje nad decom obuhvata sve oblike „fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonskih staratelja ili nekog drugog lica kome je poverena briga o detetu“. Nasilje nad decom uključuje kako direktno, tako i indirektno nasilje, odnosno situacije kada deca svedoče nasilju, posebno u porodičnom kontekstu. Ono predstavlja ozbiljan vid kršenja prava dece i pretnju za javno zdravlje i socijalnu zaštitu.

Globalno gledano, prevalenca nasilne viktimizacije dece je visoka. Posledično, veliki broj dece u svetu je u stalnom riziku od različitih vidova zlostavljanja i zanemarivanja u različitim kontekstima: pre svega u porodičnom okruženju (od strane roditelja ili staratelja), ali i od strane vršnjaka, u institucijama, javnom i digitalnom prostoru i slično.

Prema procenama Svetske zdravstvene organizacije, svako drugo dete uzrasta od dve do 17 godina svake godine doživi fizičko, psihičko ili seksualno nasilje ili zanemarivanje (WHO, 2020). Prema podacima UNICEF-a, 6 od 10 dece mlađe od pet godina u svetu (što je oko 400 miliona dece ovog uzrasta) trpi različite oblike psihičkog nasilja ili fizičkog kažnjavanja u svojoj porodici, odnosno od strane roditelja ili staratelja.[3] Pri tome, nešto više od 80% ove dece trpi različite vidove fizičkog kažnjavanja. Raspoloživi podaci za Sjedinjene Američke Države (SAD) pokazuju da je u 2023. godini oko 550.000 dece žrtava zlostavljanja i zanemarivanja bilo registrovano od strane nadležnih institucija, shodno čemu stopa nasilja nad decom iznosi 7.6 na 1000 dece u opštoj populaciji (U.S. Department of Health & Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, 2025). Većina njih (oko 89%) doživela je nasilje od strane roditelja ili staratelja. U strukturi nasilja nad decom u SAD u 2023. godini dominiralo je zanemarivanje (64%); 10.6% dece je doživelo fizičko, a 7.5% seksualno nasilje. Iste godine je 2000 dece u SAD umrlo zbog posledica zlostavljanja i zanemarivanja, pri čemu je stopa smrtnosti kod dečaka (3.15 na 100.000 dečaka u opštoj populaciji) viša u odnosu na stopu smrtnosti kod devojčica (2.30 na 100.000 devojčica u opštoj populaciji), iako, sa druge strane, podaci pokazuju da je stopa zlostavljanja devojčica (7.9 na 1000 devojčica) nešto viša u odnosu na stopu zlostavljanja dečaka (6.9 na 1000 dečaka).

Nacionalna dečija alijansa (National Children's Alliance)[4] na osnovu podataka kojima raspolaže iz različitih izvora, procenjuje da je oko jedne milijarde dece u svetu imalo iskustvo seksualnog nasilja; jedna od tri devojčice i jedan od 13 dečaka u SAD, kao i jedno od petoro dece u Evropi imali su iskustvo seksualnog zlostavljanja.

Procene Svetske zdravstvene organizacije[5] ukazuju da na prostoru Evrope oko 55 miliona dece doživi psihičko nasilje pre svoje 18. godine, 44 miliona iskusi fizičko a 18 miliona seksualno nasilje. Kada je u pitanju nasilje nad decom sa fatalnim ishodom, podaci pokazuju da oko 850 dece mlađe od 15 godina svake godine umre zbog posledica zlostavljanja i zanemarivanja. Zlostavljanje dece je jedan od vodećih uzroka nejednakosti i socijalne nepravde, pri čemu posebno pogađa decu iz siromašnih i marginalizovanih društvenih grupa, koja su u povećanom riziku od različitih vidova nasilja.

[2] Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 15/90 i „Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, br. 4/96 i 2/97).

[3] Više o tome na https://www.unicef.org/press-releases/nearly-400-million-young-children-worldwide-regularly-experience-violent-discipline, stranici pristupljeno 20.3.2026.

[4] Više o tome na https://www.nationalchildrensalliance.org/media-room/national-statistics-on-child-abuse/, stranici pristupljeno 20.3.2026.

[5] Više o tome na https://www.who.int/europe/activities/preventing-child-maltreatment, stranici pristupljeno 20.3.2026.

Podaci iz trećeg kruga Međunarodne ankete sa samoprijavljivanjem maloletničke delinkvencije (ISRD3) za devet država zapadne Evrope (Holandija, Belgija, Francuska, Švajcarska, Austrija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Danska, Nemačka i Finska), kojim je obuhvaćeno ukupno 26687 ispitanika uzrasta od 12 do 16 godina, pokazali su da je 39% ispitanika doživelo direktno ili indirektno nasilje u porodičnom kontekstu tokom života. Pri tome, 16% je bilo svedok fizičkog nasilja ili ponavljajućih konflikata između roditelja; svaki peti ispitnik (21%) je doživeo direktno fizičko nasilje od strane roditelja, a 6% je iskusilo oba oblika nasilja u porodičnom okruženju (Doelman et. al, 2023). Isto istraživanje u Srbiji (Ćopić, 2016) je pokazalo da je više od 50% ispitanika starosti od 12 do 18 godina bilo izloženo fizičkom kažnjavanju od strane roditelja (56.3%), nešto manje (45.2%) je doživelo blaže oblike fizičkog nasilja od strane roditelja, a svaki treći ispitanik (35.8%) je imao iskustvo posredne viktimizacije u porodici. Poređenja radi, u istom krugu istraživanja, podaci su pokazali da je fizičkom kažnjavanju bilo izloženo oko ili nešto manje od jedne trećine ispitanika u Hrvatskoj (34%), Bosni i Hercegovini (30.5%) i Severnoj Makedoniji (29.9%) (Bežić, 2020).

U Srbiji su u 2022. godini deca žrtve zlostavljanja i zanemarivanja činila 7.11% od ukupnog broja dece koja su na evidenciji centara za socijalni rad (Republički zavod za socijalnu zaštitu, 2025). U periodu od 2013. do 2022. godine beleži se konstanat trend rasta broja dece žrtava nasilja u strukturi dece koja su evidentirana od strane sistema socijalne zaštite: sa 3942 dece u 2013. na 8531 u 2022. godini, što je porast za više od dva puta, i to uprkos zabeležnom padu ukupnog broja dece u Srbiji. U strukturi prijavljenih slučajeva nasilja nad decom u 2022. godini dominiralo je psihičko, odnosno emocionalno nasilje – 44.6% slučajeva; slede fizičko nasilje i zanemarivanje, i to u sličnom udelu. Udeo dečaka (49%) i devojčica (51%) u prijavljenim slučajevima nasilja je gotovo isti, kako ukupno, tako i prema pojedinim oblicima nasilja, osim seksualnog, gde najveći deo žrtava čine devojčice (81.4%). Kada se posmatra struktura nasilja nad decom u 2022. u poređenju sa 2013. godinom uočava se smanjenje udela zanemarivanja u ukupnoj strukturi prijavljenog nasilja i porast udela psihičkog, odnosno emocionalnog zlostavljanja dece. Takođe se beleži pad udela fizičkog nasilja u 2022. u odnosu na 2013. godinu, pri čemu je udeo ovog vida nasilja u ukupnoj strukturi prilično stabilan tokom nekoliko poslednjih godina (Republički zavod za socijalnu zaštitu, 2025). Sa druge strane, prva i za sada jedina epidemiološka studija o zlostavljanju i zanemarivanju dece u porodici u Srbiji, koja je sprovedena u periodu 2009-2012. godina na uzorku od 4027 dece starosti od 11 do 16 godina, pokazala je da je 68.4% ispitanika doživelo psihičko nasilje tokom života, 69.2% fizičko nasilje, 28.8% zanemarivanje, više od trećine je bilo svedok porodičnog nasilja, a 8% je bilo žrtva seksualnog nasilja (Hanak i dr., 2013).

Nasilje nad decom proizvodi različite psihičke, fizičke, socijalne, praktične i ekonomske posledice, odnosno čitav niz internalizovanih i eksternalizovanih problema (Doelman et al., 2023; Hong et al., 2025), koji mogu da traju veoma dugo i da utiču na fizičko i mentalno zdravlje deteta i njegov socijalni razvoj, a mogu da se protežu i u odraslom dobu. Fizičke povrede i, u najgorem slučaju, smrt su direktne posledice fizičkog nasilja nad decom. Podaci pokazuju da deca koja su izložena nasilju, posebno u porodičnom kontekstu, imaju povećan rizik od različitih mentalnih bolesti i anksioznih poremećaja, rizičnih ponašanja poput zloupotrebe alkohola i droga, pušenja i rizičnih seksualnih odnosa, hroničnih i zaraznih bolesti (kao što je HIV), samoubistva i slično (Madigan et al., 2024; Norman et al., 2012; WHO, 2020). Deca žrtve nasilja se suočavaju sa kognitivnim, socijalnim i emocionalnim posledicama i izazovima (Madigan et al., 2024). Najzad, jedna od posledica nasilne viktimizacije manifestuje se kroz ispoljavanje različitih oblika devijantnog (bežanje od kuće, iz škole, skitnja i slično) i delinkventnog, odnosno kriminalnog ponašanja, kako tokom perioda maloletstva, tako i kasnije, u odraslom dobu, uključujući i međugeneracijsku transmisiju nasilja. Kako pokazuju neka istraživanja, ekonomski troškovi ovih posledica su veoma veliki (WHO, 2020), te bi bilo daleko efikasnije ta sredstva preusmeriti na programe prevencije i rane intervencije i podrške deci i maloletnicima jer je to ujedno i prevencija kriminaliteta maloletnika te razvijanja kriminalne karijere.

Međutim, uprkos visokoj prevalenci i ozbiljnim posledicama, nasilje nad decom često ostaje skriveno, nevidljivo i nedovoljno istraženo, te je tamna brojka u ovom domenu visoka (WHO, 2016). To zahteva stalno ulaganje napora država u razvijanje programa ranog prepoznavanja i intervencije kako bi se umanjile štetne posledice nasilne viktimizacije dece. Pri tome, kako su pokazala neka istraživanja, nasilje nad decom ima svoju dinamiku i javlja se ili dostiže vrhunac u nekoliko tzv. tranzicionih tačaka ili prelomnih trenutaka u životnom toku deteta: polazak u vrtić, potom u osnovnu, a onda i u srednju školu (Stewart et al., 2008). To su momenti kada dolazi do promena u životu dece i cele porodice, a interakcija sa novim institucijama i pojedincima postavlja nove izazove i zadatke pred decu i roditelje ili staratelje. Stoga poznavanje veze između nasilja nad decom i tranzicionih perioda, može da bude od posebnog značaja za razvijanje programa intervencije usmerenih na smanjivanje ranjivosti dece, podršku u ovladavanju novim izazovima i zadacima, blagovremenom otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja, što sve skupa može da doprinese umanjivanju šanse za ispoljavanje kriminalnog ponašanja.

Veza nasilja nad decom i kriminaliteta maloletnika: nalazi empirijskih istraživanja

Decenijama unazad je veza nasilja nad decom i kriminaliteta maloletnika u fokusu istraživanja, ali je objašnjenje te veze uglavnom bilo zasnovano na pojedinačnim empirijskim studijama, mahom retrospektivnog ili krossekcionog karaktera, koja su ispitivala posledice nasilja nad decom ili faktore rizika devijantnog i delinkventnog ponašanja maloletnika (Braga et al., 2017). Takva istraživanja ne daju uvek jasne podatke o uzročno-posledičnoj vezi između nasilja nad decom i kriminalnog ponašanja maloletnika niti mogu sa pouzdanošću da objasne kako nasilje nad decom vodi u kriminalitet. Međutim, sve su prisutnije studije koje nedvosmisleno pokazuju da je nasilje nad decom značajan faktor rizika za kriminalno ponašanje maloletnika, ali i kasnije, za kriminalno ponašanje u odraslom dobu. Drugim rečima, empirijski nalazi pokazuju da su deca koja su izložena nasilju u porodičnom okruženju u značajno većem riziku od one koja nisu imala nasilno iskustvo od uključivanja u kriminalna ponašanja (Braga et al., 2017; Cénat et al., 2015; Cheung & Huang, 2022; Doelman et al., 2023; Stewart et al., 2002; Stewart et al., 2008; Yao et al., 2022). Takođe, brojne studije su pokazale da između 60% i 90% maloletnih učinilaca krivičnih dela ima istoriju viktimizacije barem jednim vidom zlostavljanja i zanemarivanja (Yao et al., 2022), što je važan nalaz posmatrano iz ugla razvijanja odgovarajućih programa intervencije, odnosno tretmana maloletnih učinilaca krivičnih dela.

U Kvinslendu (Australija) je 2001. godine sprovedeno istraživanje na uzorku od preko 40000 dece rođene 1983. i 1984. godine (kohorte po godini rođenja) koja su 2000. i 2001. imala 17 godina (Stewart et al., 2002; Stewart et al., 2008). Istraživanje se zasnivalo na zvaničnim statističkim podacima iz dva ključna sistema: sistema socijalne zaštite i maloletničkog pravosuđa. Nalazi su pokazali je da je oko 10% dece do 17. godine imalo kontakt sa službom socijalne zaštite, od čega je više od 60% njih imalo iskustvo nasilne viktimizacije (jednom ili više puta, i to jednim ili različitim oblicima nasilja), dok je oko 5% maloletnika iz uzorka imalo kontakt sa sistemom maloletničkog pravosuđa zbog izvršenog kriminalnog ponašanja (Stewart et al., 2002; Stewart et al., 2008). Podaci su pokazali da je značajno više maloletnika (17%) koji su iskusili jedan ili više incidenata nasilja u detinjstvu ispoljilo kriminalno ponašanje u odnosu na one koji nisu imali iskustvo nasilne viktimizacije (10%). Utvrđeno je da na ispoljavanje kriminalnog ponašanja značajno utiču vreme kada se nasilje nad detetom desilo (kada počinje i kada se završava), učestalnost i vrsta nasilja. Rizik od ispoljavanja kriminalnog ponašanja povećava se ako se nasilje koje počinje u detinjstvu nastavlja i u adolescenciji ili, pak, kada nasilje počinje tek u periodu adolescencije. Što je nasilje učestalije češći su i kontakti sa službom u sistemu socijalne zaštite, a onda je veći i rizik od vršenja kriminalnih ponašanja u periodu adolescencije, odnosno do 17. godine. Takođe, 23% maloletnika koji su imali

iskustvo fizičkog nasilja su ispoljili kriminalno ponašanje u poređenju sa 15% onih koji nisu imali takvo iskustvo. Isto tako, 23% maloletnika koji su bili žrtve zanemarivanja su ispoljili kriminalno ponašanje u odnosu na 14% onih koji nisu doživeli takvo iskustvo. Drugim rečima, izloženost fizičkom nasilju i zanemarivanju se pokazao kao značajan faktor rizika za kriminalno ponašanje u doba adolescencije. Sa druge strane, viktimizacija seksualnim i emocionalnim nasiljem se nije pokazala kao prediktor kriminalnog ponašanja maloletnika (Stewart et al., 2002).

Smith i saradnici (2005, prema Stewart et al., 2008) su utvrdili da zlostavljanje tokom maloletstva povećava rizik od lišenja slobode maloletnika, kriminalnog ponašanja generalno i posebno nasilnog krimininaliteta i zloupotrebe droga u periodu mlađeg punoletsva, odnosno između 20. i 22. godine. Braga i saradnici (2017) su kroz meta-analizu 33 prospektivne longitudinalne studije pokazali da fizičko zlostavljanje dece ima jaču vezu sa kasnijim nasilnim kriminalnim ponašanjem u periodu maloletstva, nego sa antisocijalnim ponašanjem maloletnika generalno. Ali, ovi nalazi nisu konzistentni: na primer, u nekim drugim istraživanjima je utvrđena jača veza između nasilja nad decom i imovinskog kriminaliteta maloletnika nego sa nasilnim kriminalitetom (Cronley et al., 2015, prema Doelman et al., 2023).

Moore i saradnici (Moore et al., 2013) su u istraživanju na uzorku od 291 maloletnika oba pola smeštenih u penalnim ustanovama za maloletnike utvrdili da je kod svakog petog ispitanika (20%) dijagnostifikovan posttraumatski stresni poremećaj, i to značajno više među devojčicama nego dečacima. Takođe, više od polovine ispitanika (60%) imalo je iskustvo nekog vida nasilja u porodici, odnosno zlostavljanja i zanemarivanja, pri čemu su devojčice čak deset puta više nego dečaci izvestile da su bile izložene većem broju različitih oblika teškog zlostavljanja.

Yao i saradnici (2022) su istraživanjem na uzorku od 695 maloletnika muškog pola smeštenih u penalnu ustanovu za maloletnike u jednoj kineskoj provinciji utvrdili da je 93.2% maloletnika imalo iskustvo nasilne viktimizacije u porodičnom okruženju, odnosno da su bili žrtve nekog vida zlostavljanja (psihičkog, fizičkog i/ili seksualnog) i zanemarivanja (emocionalnog i/ili fizičkog). Procentualno gledano, najviše ispitanih maloletnih delinkvenata je bilo izloženo zanemarivanju, i to emocionalnom (85%) i fizičkom (28.8%); četvrtina je imala iskustvo psihičkog (25.3%) i seksualnog nasilja (24.3%), a oko 17% je bilo izloženo fizičkom zlostavljanju u porodičnom okruženju. Takođe, podaci su pokazali da je prevalenca nasilja nad decom nešto viša u kategoriji hroničnih delinkvenata (94%) u odnosu na one koji su recidivisti (91.8%) ili primarni delinkventi (93.8%), premda nisu utvrđene statistički značajne razlike (Yao et al., 2022). Međutim, istraživanje je pokazalo da maloletni prestupnici koji su imali ikustvo fizičkog zlostavljanja imaju veće šanse da postanu hronični prestupnici, odnosno fizičko zlostavljanje je ključni faktor za hroničnu delinkvenciju maloletnika, posebno za nasilni kriminalitet. To je u skladu sa nalazima drugih istraživanja, koja su pokazala da iskustvo nasilne viktimizacije dece može da utiče na tip kriminaliteta posmatrano kroz prizmu trajanja, koje je Terrie Moffitt definisala kao adolescencijom limitirani kriminalitet, koji podrazumeva vršenje kriminalnih ponašanja samo tokom perioda maloletstva, i kriminalitet koji se vrši tokom maloletstva i nastavlja potom u odraslom dobu, vodeći u kriminalnu karijeru (Dovijanić i Maljković, 2024; Wikström, 2019).

Kada je pitanju Evropa, vredno je pomenuti nalaze istraživanja koje je sprovedeno na uzorku od 26687 ispitanika uzrasta od 12 do 16 godina (u okviru trećeg kruga Međunarodne ankete sa samoprijavljivanjem maloletničke delinkvencije) u devet država zapadne Evrope (Holandija, Belgija, Francuska, Švajcarska, Austrija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Danska, Nemačka i Finska) (Doelman et al., 2023). Podaci su pokazali da je iskustvo nasilne viktimizacije u porodičnom okruženju statistički značajno povezano sa kriminalnim ponašanjem ispitanika i to kako gledano ukupno, tako i sa dva ispitivana tipa kriminaliteta - nasilnim i imovinskim (Doelman et al., 2023). Isto tako, podaci Međunarodne ankete sa samoprijavljivanjem maloletničke delinkvencije (ISRD3) u zemljama Balkana pokazali su da je 40% maloletnika koji su naveli da su izvršili neko kriminalno ponašanje koje je

ispitivano, bilo izloženo fizičkom kažnjavanju, a 10% zlostavljanju od strane roditelja (Bežić, 2020). Isto ovo istraživanje (ISRD3) u Srbiji je pokazalo da su maloletna lica u znatno većoj meri izložena različitim oblicima viktimizacije, uključujući nasilje u porodičnom okruženju, nego što ispoljavaju delinkventno ponašanje. Sa druge strane, pak, podaci su pokazali da je visok udeo žrtava među maloletnim ispitanicima koji su se ponašali delinkventno. Istraživanjem je utvrđena statistički značajna veza između neposredne i posredne viktimizacije maloletnih lica nasiljem roditelja i viktimizacije fizičkim nasiljem brata/sestre i većine ispitivanih nenasilnih i nasilnih delinkventnih ponašanja. Pri tome je veza ova tri oblika viktimizacije nasiljem u porodici najizraženija u odnosu na nasilno delinkventno ponašanje maloletnih lica (Stevković i Nikolić-Ristanović, 2016), što je u skladu sa napred iznetim podacima iz drugih delova sveta.

Teorijska objašnjenja veze nasilja nad decom i kriminaliteta maloletnika

Savremeni razvoj kriminologije karakteriše čitav niz integrativnih razvojnih teorijskih modela koji nastoje da objasne kriminalitet maloletnika (više u: Buljubašić, 2021; Popović-Ćitić i Đurić, 2010; Simeunović-Patić, 2013). Neki od njih nastoje da objasne vezu između nasilne viktimizacije dece (u porodici, ali i šire) i kriminalnog ponašanja maloletnika. Među njima se izdvajaju teorija socijalnog učenja, teorija opšteg pritiska i teorija situacionog postupanja, uključujući i njenu podvarijantu razvojne ekološke teorije akcije, na kojima će biti fokus jer su upavo njihove postavke, između ostalog, testirane kroz pojedina empirijska istraživanja.

Teorija socijalnog učenja, koja se ugrađuje i u druge integrativne teorijske modele, kao što je, na primer, integrativna teorija kognitivnog antisocijalnog potencijala, koju je razvio David Farrington (Popović-Ćitić i Đurić, 2010), polazi od postavke da se devijantno i kriminalno ponašanje uči kroz interakciju sa drugima (Kurpiel et al., 2026). Proces učenja se kreće postepeno, prvo kroz posmatranje i imitiranje, odnosno reprodukovanje ponašanja koje se posmatra ili kome je dete izloženo, a potom se održava kroz proces nagrađivanja i kažnjavanja. Pri tome, kriminalno ponašanje može biti ojačano direktno (ličnim iskustvom nagrade) ili indirektno (posmatranjem drugih koji su nagrađeni za takvo ponašanje ili ako je za kriminalno ponašanje kazna ili druga reakcija izostala). Ova teorija ukazuje da deca izložena zlostavljanju usvajaju devijantne obrasce ponašanja od roditelja, što se često opisuje kao „ciklus nasilja“, koji vodi nasilnom ponašanju prema drugima, uključujući i međugeneracijsku transmisiju nasilja. Napred izneti nalazi empirijskih istraživanja potvrđuju da fizičko zlostavljanje u detinjstvu povećava rizik od hroničnog, naročito nasilnog kriminalnog ponašanja. Takođe, skorija istraživanja su potvrdila da izloženost seksualnom nasilju u detinjstvu povećava verovatnoću, posebno kod dečaka, da ispoljavaju kriminalna ponašanja iz domena seksualne delinkvencije (Kurpiel et al., 2026). U vezi sa potonjim, može se dodatno pretpostaviti da seksualno zlostavljanje u detinjstvu doprinosi razvoju nesigurnih stilova vezivanja i problema u ostvarivanju intimnosti, koji se smatraju faktorima rizika za izvršenje seksualnih delikata. Sve skupa, to potvrđuje postavke teorije socijalnog učenja i hipotezu „ciklusa nasilja“, ali i postavke teorije opšteg pritiska.

Teorija opšteg pritiska (eng. *General Strain Theory*), koju je početkom 1990. godina razvio Robert Agnew, nudi konceptuali okvir za razumevanje mogućih mehanizama koji povezuju nasilje nad decom u porodici i kriminalno ponašanje maloletnika (Hong et al., 2025). Prema ovoj teoriji, ta veza je posredovana jakim negativnim emocijama (kao što su bes, strah ili osećaj frustriranosti), koje nastaju kao rezultat pritisaka (stresora) koje dete doživljava kao intenzivne, nepravedne i neizbežne, s jedne, i nedostatka kapaciteta da se sa njima suoči na odgovarajući način, sa druge strane, što povećava verovatnoću za pojavu problema u ponašanju. Tri su grupe pristisaka, odnosno stresora, pri čemu jednu čine negativni stimulusi, koji uključuju zlostavljanje i zanemarivanje deteta, ali i druge vrste nasilja kojima može da bude izloženo, kao što je vršnjačko nasilje (Agnew, 1992, 2006, prema Hong et al., 2025). Nasilje nad decom u porodici je posebno značajan izvor takvog pritiska, odnosno stresa,

naročito u periodu adolescencije, kada su autonomija i emocionalna regulacija još u uvek u razvoju, pa jači pritisci, odnosno prisustvo stresora, mogu da podstaknu adolescente da pribegnu nasilnim načinima suočavanja sa njima. Drugim rečima, kriminalno ponašanje postaje strategija suočavanja sa negativnim stimulusima, te negativnim emocijama koje iz njih proističu, kada maloletnik nema kapacitete (posebno u smislu socijalne podrške) da se sa njima suoči na društveno prihvatljiv način.

Polazeći od postavke teorije opšteg pritiska, Hong i saradnici (2025) su sproveli istraživanje u Južnoj Koreji kako bi ispitali vezu između posredne i neposredne nasilne viktimizacije dece u porodici i maloletničkog kriminaliteta, posebno se fokusirajući na utvrđivanje razlika između dečaka i devojčica. Oni su pošli od nalaza drugih istraživanja koja su pokazala da devojčice češće razvijaju internalizovane obrasce suočavanja sa nasiljem u porodici kao stresorom, a dečaci su skloniji da razviju eksternalizovana ponašanja, koja su oblikovana nasilnim modelom/uzorom, što se ujedno oslanja na teoriju socijalnog učenja. Oni uvode i kulturološki element, ističući da su odgovori dečaka i devojčica na nasilje u porodici dalje oblikovani kulturnim normama i rodnim razlikama u obrascima roditeljstva. U svom istraživanju Hong i saradnici (2025) su utvrdili da su posredna i neposredna nasilna viktimizacija u porodici značajni prediktori besa i depresije, kao i da teže nasilje povećava negativne emocije. Pri tome, nije utvrđena statistički značajna razlika između dečaka i devojčica u efektima koje nasilje u porodici ima na negativne emocije. Istraživanje je potvrdilo da izloženost maloletnika nasilju u porodici, kako nasilju među roditeljima, tako i neposrednom zlostavljanju od strane roditelja značajno povećava verovatnoću njihovog kriminalnog ponašanja. Ali, uticaj nasilja u porodici kao stresora nije isti kod dečaka i devojčica: efekti zlostavljanja od strane roditelja i depresivnih simptoma na kriminalno ponašanje su jači među devojčicama nego dečacima u adolescenciji, dakle, nisu rodno neutralni, što odražava rodno uslovljenu socijalizaciju. Drugim rečima, izloženost zlostavljanju od strane roditelja je snažniji kriminogeni faktor kod devojčica nego kod dečaka. To upućuje na važnost razmatranja pola/roda i sa njim povezanih rodnih uloga i očekivanja kao faktora koji posreduje između stresora (u ovom slučaju nasilne viktimizacije u porodici) i kriminalnog ponašanja. Ovo je posebno bitno za društva u kojima postoje jaki patrijarhalni obrasci rodne socijalizacije, kao što je slučaj sa Južnom Korejom, u kojoj je istraživanje sprovedeno, ali i za društva na prostoru bivše Jugoslavije, uključujući Srbiju, koja se i dalje suočavaju sa rigidnom rodnom socijalizacijom. Ovo istraživanje je samo delimično potvrdilo postavke teorije opšteg pritiska jer se pokazalo da negativne emocije predstavljaju samo jedan od više puteva kroz koje stresor (neposredna i posredna nasilna viktimizacija u ovom slučaju) utiče na javljanje kriminalnog ponašanja, ali nije primarni posrednički mehanizam kako ističu predstavnici ovog teorijskog modela.

Teoriju situacionog postupanja (eng. *Situational Action Theory* – SAT) je početkom 2000. godina razvio Per-Olof Wikström (Simeunović-Patić, 2013; Wikström, 2020). Ona se zasniva na široko prihvaćenoj ideji o tome da je ponašanje funkcija ličnosti i sredine. Drugim rečima, ovaj teorijski model nastoji da objasni ulogu interakcije između individue i socijalnog okruženja u uzročnosti kriminalnog ponašanja. Pri tome, kriminalno ponašanje se posmatra kao kršenje moralnih normi, odnosno ne pravi se razlika između kriminalnog i ponašanja kojim se krše moralne norme generalno. U osnovi ovog integrativnog teorijskog modela su dva koncepta i njihova međusobna interakcija: prvi koncept je individualna sklonost pojedinca ka kriminalnom ponašanju, odnosno tendencija da pojedinac kriminalno ponašanje vidi i izabere kao moguću opciju u određenim situacijama; drugi je kriminogenost okruženja, koje se posmatra kao sklonost okruženja da podstiče ili ne sprečava određene oblike kriminalnog ponašanja (Wikström, 2020). Sklonost ka kriminalnom ponašanju zavisi od ličnih moralnih uverenja pojedinca (moralnog rasuđivanja) i njegove sposobnosti samokontrole (postupanja u skladu sa sopstvenim moralnim uverenjima, čak i kada spoljni pritisci usmeravaju na drugačije postupanje). Prema ovoj teoriji, ljudi se međusobno razlikuju po sklonosti ka kriminalnom ponašanju, kao što se i okruženja razlikuju po stepenu kriminogenih podsticaja. Zavisno od toga kakva se osoba nalazi u kakvom okruženju zavisi da li će ona ispoljiti kriminalno ponašanje ili

ne. Drugim rečima, tek pod uticajem specifičnih sredinskih kriminogenih podsticaja mogu da se aktiviraju konkretne sklonosti pojedinca, tako da ovi spoljni podsticaji postaju relevantni upravo u odnosu na osobine konkretnog pojedinca (Wikström, 2020).

Doelman i saradnici (2023) su u svom, napred pomenutom istraživanju u okviru trećeg kruga Međunarodne ankete sa samoprijavljivanjem maloletničke delinkvencije u devet država zapadne Evrope, testirali model teorije situacionog postupanja. Podaci do kojih su došli su pokazali da su upravo samokontrola, moralnost i izloženost kriminogenoj sredini faktori koji deluju kao medijatori između iskustva nasilne viktimizacije maloletnika i njihovog kriminalnog ponašanja, kako ukupnog, tako i posmatrano prema tipu kriminaliteta - nasilnog i imovinskog (Doelman et al., 2023). Očekivano, viši nivo zlostavljanja kome su ispitanici bili izloženi povezan je sa nižim nivoom njihove samokontrole i moralnosti, kao i sa višim nivoom izloženosti kriminogenom okruženju, koji su potom povezani sa višim nivoom činjenja kriminalnih ponašanja, kako ukupno, tako i oba ispitivana tipa kriminaliteta (nasilnog i imovinskog) (Doelman et al., 2023). Ipak, kako su autori zaključili, koncept SAT ne može u potpunosti da objasni vezu između nasilja nad decom i kriminaliteta maloletnika, te moraju da se sagledaju i drugi faktori kao dodatni potencijalni medijatori, kako bi se objasnilo kriminalno ponašanje maloletnika. Jedan od njih, na koji i sami autori ukazuju, je trauma. Trauma je često posledica zlostavljanja i može da se prenositi s generacije na generaciju (međugeneracijska transmisija nasilja), ali je isto tako povezana i sa uključivanjem dece i maloletnika u kriminalne aktivnosti. Izlaganje traumi povećava rizik da se kod dece jave ozbiljni internalizovani (strah, depresija, psihosomatski problemi i slično), ali i eksternalizovani problemi, koji uključuju kriminalno ponašanje (Ford et al., 2012). S tim u vezi su interesantni nalazi Gold i saradnika (2011) koji su sproveli retrospektivnu studiju na uzorku od 112 maloletnika (12 do 19 godina) koji su bili smešteni u instituciju za maloletnike zbog izvršenog krivičnog dela, a postupak po optužnici je bio u toku. Podaci do kojih su došli su pokazali da nasilna viktimizacija od strane roditelja utiče direktno ili indirektno na kriminalno ponašanje maloletnika kroz efekat stida, i to tzv. preusmerenog stida, kada se osećaj stida zbog preživljenog nasilja preusmerava u okrivljavanje drugih, što dalje vodi ka nasilnom kriminalnom ponašanju. Ispitanici koji su ispoljili viši nivo izraženog stida (kao internalizovanog problema) su ujedno ispoljili niži nivo okrivljavanja drugih, pa su posledično ispoljili i manje nasilničkog ponašanja u odnosu na one koji su osećaj stida preusmerili na okrivljavanje drugih.

Implikacije za prevenciju i reakciju na kriminalitet maloletnika

Razumevanje mehanizama koji povezuju nasilje nad decom i njihovo kriminalno ponašanje je važno za razvijanje progama prevencije i intervencije, koji ne treba da budu usmereni isključivo na kriminogene faktore, te sprečavanje recidiva, već na prepoznavanje žrtava u maloletnim delinkventima, bavljenje posledicama nasilja kome su bili izloženi i potrebama vezanim za njihovo mentalno zdravlje, uz stavljanje fokusa na osnaživanje, podsticanje pozitivnog ponašanja i razvoja. Drugim rečima, programi prevencije i intervencije, kako opravdano zaključuju Doelman i saradnici (2023), moraju da budu holistički, obuhvatni i integrativni i da se sprovode na različitim nivoima.

Strategije prevencije kriminaliteta maloletnika treba da obuhvate podršku roditeljima i njihovim veštinama roditeljstva (Hong et al., 2025; Stewart et al., 2008). Podrška bi trebalo da uključi edukaciju vezanu za tzv. tranzicione tačke, odnosno periode promena u životnom toku deteta koje su kritične za pojavu ili pogoršanje zlostavljanja, koje može, posebno u periodu adolescencije, da rezultira kriminalnim ponašanjem; potom, obučavanje roditelja za nenasilne metode vaspitanja deca, podršku efikasnom zajedničkom roditeljstvu, obnavljanju veza sa detetom, načinu vršenja nadzora i kontrole nad deteom i slično.

U isto vreme, postoji potreba za programima za decu i maloletnike u prelaznim životnim periodima kako bi se omogućilo rano prepoznavanje posledica zlostavljanja (u predškolskim

ustanovama, osnovnim i srednjim školama) i intervencija usmerena na podršku i osnaživanje dece kako bi se umanjili negativni efekti nasilnog iskustva i sprečilo kriminalno ponašanje. Neretko se, međutim, smatra da su adolescenti fizički jači, samostalniji i spremniji da se zaštite, pa se pažnja više usmerava na prevenciju (re)viktimizacije nasiljem i zaštitu dece u ranom (predškolskom i osnovnoškolskom) uzrastu. Stoga je važno obraćanje pažnje i razumevanje adolescenata koji su bili ili su i dalje žrtve nasilja, posebno fizičkog, u porodici, i ispoljavaju poremećaje u ponašanju, uključujući kriminalno. U tom smislu, važno je raditi na razvijanju usluga podrške za mlade u periodu adolescencije (Cashmore, 2011), na primer, kroz otvaranje dnevnih boravaka, savetovališta za mlade i slično. Jer, svako izlaženje iz sistema podrške, koji se prevashodno vezuje za sistem socijalne zaštite, i ulazak u sistem maloletničkog pravosuđa povećava rizik od recidiva. Uključivanje maloletnika u pravosudni sistem ima kriminalizujući, a ne terapeutski efekat. To rezultira stigmatizacijom maloletnika, što, pozivajući se na interakcioniste i posebno teoriju etiketiranja, doprinosi daljem ispoljavanju kriminalnog ponašanja tokom perioda maloletstva, ali i u odraslom dobu, što, pak, vodi u kriminalnu karijeru.

Škole bi mogle da u svoje nastavne programe uključe elemente kognitivnog razvoja i moralnog obrazovanja i da stvore podsticajno okruženje u kome će učenici kod kojih su uočeni rizici za ispoljavanje kriminalnog ponašanja moći da prepoznaju i razvijaju svoje sposobnosti i potencijale i stiču znanja o moralnim normama, te kontinuirano procenjuju i preispituju iskustava i okolnosti u odnosu na postojeće lične moralne vrednosti i prethodna iskustva. Takođe, u školama bi trebalo da se razvijaju prosocijalne vannastavne aktivnosti, koje mogu da spreče decu u riziku da borave u okruženjima koja stvaraju prilike za kriminalno ponašanje, dakle, da se koliko god je moguće umanji izloženost dece u riziku kriminogenom okruženju (Doelman et al., 2023).

Ako se u obzir uzmu nalazi istraživanja koji upućuju na rodne razlike u uticaju nasilne viktimizacije u porodici na kriminalno ponašanje maloletnika, jasno je da programi rane intervencije, prevencije i tretmana moraju da budu rodno osetljivi, što se u praksi zanemaruje i pravda time da maloletnice čine veoma mali deo u strukturi maloletnih učinilaca krivičnih dela. Zato Hong i saradnici (2025) upućuju na potrebu razvijanja programa u školama za rano prepozvanje i bavljenje traumom kao posledicom nasilne viktimizacije u porodičnom kontekstu: pristup trauma informisanim programima i emocionalnoj podršci (posebno za devojčice) i programima za razvijanje veština, kao što su upravljanje besom i rešavanje konflikata na miran način (posebno za dečake). Ali, kako pokazuju druga istraživanja, razvijanje trauma informisane podrške je potrebno i u drugim sistemima sa kojima deca i maloletnici dolaze u kontakt, kao što su sistem socijalne zaštite i maloletničkog pravosuđa (Kurpiel et al., 2026).

Kada je u pitanju postupanje sa maloletnim učiniocima krivičnih dela, posebno onim koji su imali iskustvo nasilne viktimizacije u detinjstvu i/ili adolescenciji, neophodno je razvijanje programa koji su zasnovani na postavkama pozitivne kriminologije, psihologije i viktimologije, pozitivnog razvoja mladih i pozitivne pravde za mlade, odnosno pozitivnog sistema maloletničkog pravosuđa. To je ujedno u skladu sa odredbama Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, koja zagovara odgovor na kriminalitet maloletnika koji je usmeren na učenje, participaciju i reintegraciju. Šta konkretno to podrazumeva?

Kao prvo, postupanje prema maloletnim učiniocima krivičnih dela treba da se zasniva na modelu „deca na prvom, prestupnici na drugom mestu“ (Haines i Case, 2015). To podrazumeva promovisanje prava deteta i odgovornosti odraslih, promovisanje odustajanja od vršenja krivičnih dela i inkluziju, primenu mera diverzionog karaktera i razvijanje partnerskih odnosa između dece i profesionalaca zasnovanih na poverenju i saradnji. Maloletni učinioci treba da se posmatraju kao aktivni učesnici procesa tranformacije, odnosno rešavanja problema i saniranja posledica nastalih usled njihovog kriminalnog ponašanja. Tako se podstiču participacija i reintegracija, daje se prostor maloletnicima da uče na svojim greškama i doprinosi razvijanju i prihvatanju odgovornosti. Fokus

intervencije se premešta sa nedostataka i pokušaja da se oni poprave na prepoznavanje i podsticanje snaga, sposobnosti i potencijala koje maloletnici poseduju, kao i njihovog samopouzdanja, aktiviteta i, koliko je moguće, nezavisnosti, kao važnih preduslova za vraćanje kontrole nad sopstvenim životom, te odvraćanja od novog kriminalnog ponašanja. Holistički pristup se ogleda i u tome što svakog maloletnika treba posmatrati kao celinu u smislu njegovih osobina, izazova, snaga, kapaciteta, talenata, faktora rizika i protektivnih faktora i slično (Ronel i Segev, 2013). To je posebno važno u slučaju maloletnika koji su u isto vreme učinioci i žrtve kako bi program postupanja bio u potpunosti prilagođen njihovim potrebama vezanim za obe uloge u kojima su se našli. Tome mogu da doprinesu programi zasnovani na principima restorativne pravde (Ćopić, 2015), koji su usmereni na razvoj detetu prilagođenijeg i razvojno primerenijeg sistema maloletničkog pravosuđa, što je od suštinskog značaja u kontekstu pozitivnog razvoja mladih, umanjivanja negativnih efekata nasilne viktimizacije i smanjenja rizika od recidivizma. Da bi se to postiglo, neophodan je sveobuhvatan, sistemski pristup koji podrazumeva međusektorsku saradnju i razvijanje partnerstva (između vaspitno-obrazovnih ustanova, ustanova sistema socijalne zaštite, pravosudnog sistema, roditelja, dece i lokalne zajednice), a sami restorativni programi i prakse trebalo bi da budu sistematizovani i institucionalizovani.

Zaključak

Podaci izneti u radu pokazuju da je, globalno, regionalno i lokalno posmatrano, nasilje nad decom u porodici veoma rasprostranjen oblik njihove viktimizacije, koje ostavlja brojne psihičke, fizičke i socijalne posledice. Jedna od njih je ispoljavanje kriminalnog ponašanja u periodu maloletstva, koje može da se nastavi i u odraslom dobu. Ipak, većina dece koja su izložena nasilnoj viktimizaciji u detinjstvu neće vršiti kriminalna ponašanja. Ali, kako podaci izneti u ovom radu pokazuju, većina maloletnika koji izvrše kriminalno ponašanje ima iskustvo neposredne ili posredne nasilne viktimizacije u porodičnom kontekstu. Dakle, nasilje nad decom, posebno ono koje počinje u detinjstvu i nastavlja se u periodu adolescencije ili počinje u doba adolescencije, predstavlja značajan kriminogeni faktor. Pa ipak, i pored nastojanja pojedinih razvojnih teorijskih modela da objasne ovu vezu, zapaža se da odnos nasilja nad decom i kriminalnog ponašanja maloletnika nije linearan i da nije moguće pouzdano utvrditi jasnu uzročno-posledičnu vezu između ova dva fenomena. Drugim rečima, kako nalazi istraživanja prikazani u ovom radu sugerišu, različiti su putevi koji vode od nasilne viktimizacije do kriminaliteta maloletnika, te je ova veza posredovana delovanjem niza drugih, individualnih, mikro-socijalnih i situacionih faktora. To treba imati u vidu prilikom razvijanja programa prevencije i reagovanja na kriminalitet maloletnika kako bi se njima delovalo upravo na te faktore i postupanje usmerilo na potrebe maloletnika, njihovo osnaživanje, jačanje odgovornosti, participaciju i reintegraciju. U tom smislu, korisnim se čine pristupi i praktični programi zasnovani na principima restorativne pravde, ali i pozitivne kriminologije i viktimologije, koji su u skladu sa principima pozitivnog razvoja mladih i pozitivnog maloletničkog pravosuđa, pa je potrebno uložiti više napora da se ovakvi programi razvijaju, implementiraju, prate i evaluiraju njihovi efekti.

Sa druge strane, važnim se čini razvijanje strateškog okvira za prevenciju i suzbijanje nasilja nad decom kako bi se osigurao život dece bez nasilja i obezbedilo pravovremeno prepoznavanje i reagovanje kada do nasilja dođe. To je ujedno i vid prevencije devijantnog i kriminalnog ponašanja maloletnika. U tom cilju, koristan je okvir čije je definisanje inicirala Svetska zdravstvena organizacija uz podršku većeg broja međunarodnih organizacija, a koji čini sedam strategija za prevenciju nasilja nad decom, koji je zasnovan na nalazima istraživanja – tzv. INSPIRE (WHO, 2020). Ovaj model uključuje sledeće strategije i pristupe u prevenciji i suzbijanju nasilja nad decom:

- **I** (*Implementation and enforcement of laws*) - donošenje i sprovođenje zakona, na primer, kojima se zabranjuje fizičko kažnjavanje dece, kriminalizuju različiti oblici nasilja nad decom, ograničava pristup dece oružju i municiji i slično.

- **N** (*Norms and values*) - razvijanje programa usmerenih na preispitivanje i umanjivanje uticaja štetnih rodnih stereotipa i predrasuda.
- **S** (*Safe environments*) - obezbeđivanje sigurnog okruženja za decu kroz programe ranog prepoznavanja i intervenisanja u cilju redukovanja nasilja nad decom.
- **P** (*Parent and caregiver support*) - podrška roditeljima i starateljima, na primer, kroz kućne posete, grupe podrške ili samopomoći u lokalnoj zajednici i slično.
- **I** (*Income and economic strengthening*) - ekonomsko osnaživanje posebno povezano sa obukama o rodnoj ravnopravnosti, kao važnom preduslovu suzbijanja rodno zasnovanog nasilja.
- **R** (*Response and support services*) - razvijanje programa podrške kroz savetovanje i terapeutski pristup, skrining i intervenciju, tretman maloletnih prestupnika i slično.
- **E** (*Education and life skills*) - razvijanje programa edukacija za decu na različitim uzrastima, obezbeđivanje sigurnog okruženja u školama i drugim institucijama, edukovanje adolescenata o partnerskim odnosima i prevenciji partnerskog nasilja i slično.

Da bi ove strategije i pristupi mogli da se sprovede u praksi i da daju pozitivne rezultate neophodna je multisektorska saradnja i koordinacija, kao i stalno praćenje i evaluacija tako da politike i programi prevencije, rane intervencije i tretmana budu utemeljeni na empirijskim dokazima i dugoročnim ciljevima a ne da budu vođeni i oblikovani zahtevima javnosti i penalnim populizmom.

Literatura:

Bežić, R. (2020). *Juvenile Delinquency in the Balkans: A Regional Comparative Analysis Based on the ISRD3 Study Findings*. Max Planck Society for the Advancement of Science e.V.c/o Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, University of Zagreb. https://doi.org/10.30709/978-3-86113-81-3

Bogetić, D. & Jugović, A. (2024). Maloletnička delinkvencija: pogled kroz prizmu negativnih iskustava u detinjstvu. U: M. Kovačević & S. Ćopić (ur.) *Delinkvencija dece i maloletnika: prevencija i društvena reakcija* (125-142), Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Braga, T., Gonçalves, L.C., Basto-Pereira, M., Maia, A. (2017). Unraveling the link between maltreatment and juvenile antisocial behavior: A meta-analysis of prospective longitudinal studies, *Aggression and Violent Behavior*, 33, 37-50, https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.006.

Buljubašić, Lj. (2021). Pregled teorija razvojne i kriminologije životnog toka. *Kriminalističke teme* XXI(2), 19-42, DOI: 10.51235/kt.2021.21.2.21.

Cashmore, J. (2011). The link between child maltreatment and adolescent offending. Systems neglect of adolescents. *Family Matters*, 89, 31-40.

Centar za nestalu i zlostavljanu decu (2024). *Stavovi javnosti prema maloletnim počiniocima krivičnih dela*. Dostupno na https://cnzd.rs/wp-content/uploads/2024/04/istrazivanje-compressed.pdf, stranici pristupljeno 17.4.2026.

Cénat, J.M., Hébert, M., Blais, M., Lavoie, F. & Guerrier, M. (2015). Delinquent behaviors among students exposed to family violence in Quebec schools. *Adolescência e Saúde, 12*(3), 43–52.

Cheung, S. & Huang, C.C. (2022). Adolescent delinquency: The role of early childhood exposure to intimate partner violence. *Family Relations*, 73, 874–890.

Ćopić, S. (2015). *Restorativna pravda i krivičnopravni sistem: teorija, zakonodavstvo i praksa*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Ćopić, S. (2016). Delinkventno ponašanje maloletnih lica: obim i struktura, U: V. Nikolić-Ristanović, (ur.). *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji: Rezultati Međunarodne ankete samoprijavljivanjem delinkvencije* (23-48). Beograd: Prometej.

Ćopić, S. (2023). Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?, *Crimen*, XIV(3), 235–247.

Doelman, E. H., Luijk, M. P., Haen Marshall, I., Jongerling, J., Enzmann, D., & Steketee, M. J. (2023). The association between child maltreatment and juvenile delinquency in the context of Situational Action

Theory: Crime propensity and criminogenic exposure as mediators in a sample of European youth? *European Journal of Criminology*, *20*(2), 528-547.

Dovijanić, S. & Maljković, M. (2024). Etiologija trajnog i adolescencijom limitiranog antisocijalnog ponašanja. U: M. Kovačević & S. Ćopić (ur.) *Delinkvencija dece i maloletnika: prevencija i društvena reakcija* (143-165), Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Ford, J.D., Chapman, J., Connor, D.F. & Cruise, K.R. (2012). Complex trauma and aggression in secure juvenile justice settings. *Criminal Justice and Behavior*, 39(6), 694-724.

Gold, J., Wolan Sullivan, M. & Lewis, L. (2011). The relation between abuse and violent delinquency: The conversion of shame to blame in juvenile offenders. *Child Abuse and Neglect*, *35*(7), 459–467. doi: 10.1016/j.chiabu.2011.02.007.

Haines, K., & Case, S. (2015). *Positive youth justice: Children first, offenders second* (1st ed.). Bristol University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt1t899qx

Hanak, N., Tenjović, L., Išpanović-Radojković, V. & Vlajković, A. (2013). Epidemiološko istraživanje nasilja nad decom u Srbiji. *Temida*, *16*(2), 75-102.

Hong, S., Lee, J., & Han, S., (2025) From Domestic Violence to Juvenile Delinquency: Examining Gender Differences. *Crime & Delinquency,* 1–29, DOI: 10.1177/00111287251363565.

Kurpiel, A., Connell, C.M. & Font, S.A. (2026). Juvenile Offending Among Maltreated Youth: Assessing Type-Specificity and Offense Specialization in the Cycle of Violence. *Crime & Delinquency, 72*(1), 138–166. https://doi.org/10.1177/00111287231225143

Laajasalo, T., Aaltonen, M., Pitkänen, J., Ellonen, N. & Martikainen, P. (2025). Adverse childhood experiences (ACEs) and juvenile violent delinquency in multiple successive birth cohorts. *Nordic Journal of Criminology, 26*(*2*), 1–14. https://doi.org/10.18261/njc.26.2.3

Madigan, S., Thiemann, R., Deneault, A-A., Fearon, R.M.P., Racine, N., Park, J., Lunney, C.A., Dimitropoulos, G., Jenkins, S., Williamson, T., & Neville, R. (2024). Prevalence of Adverse Childhood Experiences in Child Population Samples: A Systematic Review and Meta-Analysis, *JAMA Pediatrics, 179*(1), 19–33. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2024.4385

Moore, E., Gaskin, C. & Indig, D. (2013). Childhood maltreatment and post-traumatic stress disorder among incarcerated young offenders. *Child Abuse & Neglect*, 37, 861–870. DOI: 10.1016/j.chiabu.2013.07.012

Nikolić-Ristanović, V. (2014). Između ideologije i na dokazima zasnovanih društvenih odgovora na maloletničku delinkvenciju. U: V. Nikolić-Ristanović, Lj. Stevković (ur). *Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji: trendovi i društveni odgovori*, Beograd: Prometej i Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, str. 239-248.

Popović-Ćitić, B., Đurić, S. (2010). Integrativni razvojni teorijski modeli u etiologiji delinkventnog ponašanja. *Sociološki pregled*, 1, 99-117.

Republički zavod za socijalnu zaštitu (2025). *Deca u sistemu socijalne zaštie.* Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu.

Ronel, N. & Segev, D. (2015). Introduction: 'The good' Can Overcome 'The Bad'. U: N. Ronel & D. Segev (ur.). *Positive Criminology*. Oxon, New York: Routledge, 3-12.

Scardaccione, G. (2013). Procena ličnosti maloletnika u maloletničkom krivičnom postupku u Italiji. *Crimen* (IV)2, 13–26.

Simeunović-Patić, B. (2013). Teorija situacijskog postupanja: postavke, značaj i perspektive. *Nauka, bezbednost, policija, 18*(2), 93-106.

Soković, S. (2011). Savremene globalne tendencije u kontroli kriminaliteta (karakteristike, perspektive i osvrt na domaće prilike). *Crimen,* II(2), 212–226.

Soković, S. (2012). Penitensijarne statistike: mera kriminaliteta i/ili više od toga. U: Nikolić-Ristanović, V. (ur.). *Evidentiranje kriminaliteta: iskustva uz sveta i Srbije* (83-104). Beograd: Prometej-Beograd.

Stevković, Lj. & Nikolić-Ristanović, V. (2016). Viktimizacija i delinkvencija maloletnih lica. U: Nikolić-Ristanović, V. (ur.). *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji: Rezultati Međunarodne ankete samoprijavljivanjem delinkvencije* (249-306). Beograd: Prometej.

Stewart, A., Dennison, S. & Waterson, E. (2002). Pathways from Child Maltreatment to Juvenile Offending, *Trend and Issues in Crime and Criminal Justice,* No. 241. Australian Institute of Criminology.

Stewart, A., Livingstone, M. & Dennison, S. (2008). Transitions and turning points: Examining the links between child maltreatment and juvenile offending. *Child Abuse & Neglect* 31(1), DOI 10.1016/j.chiabu.2007.04.011.

U.S. Department of Health & Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau. (2025). *Child Maltreatment 2023*. Available from https://www.acf.hhs.gov/cb/data-research/child-maltreatment.

Wikström, P-O.H. (2020). Explaining Crime and Criminal Careers: the DEA Model of Situational Action Theory. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology,* 6, 188–203. https://doi.org/10.1007/s40865-019-00116-5

WHO (2016). *INSPIRE: seven strategiesfor ending violence against children.* Geneva: World Health Organization

WHO (2020). *Global status report on preventing violence against children*. Geneva: World Health Organization.

Xuan, C.H. Minh, T.H., Ngoc, H.D., & Nguyen, T.T. (2025). Family circumstances and the law violations of juvenile delinquency - A quantitative research in Vietnam. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 8(2), 2925-2934.

Yao, X., Zhang, H. & Zhao, R. (2022). Does Trauma Exacerbate Criminal Behavior? An Exploratory Study of Child Maltreatment and Chronic Offending in a Sample of Chinese Juvenile Offenders. *International Journal of Environmental Researsh and Public Health*, 19, 11197. https://doi.org/10.3390/ijerph191811197

PATHWAYS FROM CHILD ABUSE TO JUVENILE OFFENDING: EMPIRICAL EVIDENCE AND IMPLICATIONS FOR PREVENTION AND EARLY INTERVENTION

Prof. dr Sanja Ćopić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

***Abstract**: Violence against children, including psychological, physical, and sexual abuse, neglect, and exploitation, constitutes a serious violation of children's rights and a major public health concern. It has far-reaching consequences for a child's psychological, physical, and social development. Child maltreatment is a significant risk factor for juvenile delinquency, as well as for offending later in adulthood. Empirical evidence consistently shows that children exposed to violence are at substantially greater risk of engaging in criminal behaviour than those without such experiences. This risk increases when violence that begins in childhood continues into adolescence or when violence first occurs during adolescence. Nevertheless, the majority of children who experience violent victimization in childhood do not go on to engage in criminal behaviour. The paper analyses the association of (direct and indirect) violent victimization of children in the family context and their involvement in crime during adolescence. This association, however, is not straightforward; it is rather mediated by a range of individual, (micro-)social, and situational factors. Understanding the differential impact of child maltreatment on subsequent criminal behaviour is therefore crucial for developing early intervention strategies and for shifting policy and practice in responding to juvenile offending toward approaches grounded in the principles of positive youth development, restorative justice, positive criminology and positive victimology. Grounded in several general theories on juvenile crime, the paper examines various pathways from childhood maltreatment to juvenile offending, illustrating them with the empirical evidence, and points to the implications of understanding these pathways for designing programs of prevention of and intervention on juvenile crime.*

***Keywords:** child maltreatment, juvenile crime, risk factors, research, prevention, early intervention*